

12 Unschuld

*“Maar ik moet je wel laten delen in mijn gedachten, want dan pas worden ze me zelf duidelijk.”** Het zijn woorden van de theoloog Dietrich Bonhoeffer, geschreven in de gevangenis Tegel, 5 mei 1944. Ze staan in een brief waarin hij – zo lijkt het – vertrouwde waarheden ter discussie stelt. Hoe zijn denken uiteindelijk zou zijn uitgekristalliseerd, weten we niet. Hij had geen tijd meer, want de wreedheid van het Nazi-regime haalde hem in. Terwijl de natuur tot nieuw leven kwam en de bevrijders nog drie weken nodig zouden hebben om het concentratiekamp Flössenburg te bereiken, sterft Dietrich Bonhoeffer nog geen jaar later, op 9 april 1945, aan de galg.

Bonhoeffer heeft mij lessen voor het leven meegegeven. Niet door mij voor te schrijven hoe te leven, wel door met mij te delen wat volgens hem de essentie van mijn bestaan is. Soms is het maar een enkele zin: “Het is veel gemakkelijker in principe een zaak trouw te blijven, dan in concrete verantwoordelijkheid.”** Bonhoeffer stelt de vraag wie stand houdt als het kwaad zijn verleidelijke masker afzet en om bestrijding vraagt. Zijn antwoord is: die man of vrouw die in eigen vrije verantwoordelijkheid durft te handelen, niet vanaf de zijlijn vertelt hoe het (beter) moet, maar morele moed toont en zélf handelt.

Daarbij is domheid volgens Bonhoeffer een heel gevaarlijke vijand. Maar wat is domheid? Er zijn mensen met een buitengewoon groot verstand die dom zijn en er zijn mensen met een traag verstand die allesbehalve dom zijn. Domheid is voor Bonhoeffer geen gebrek aan intelligentie maar een moreel tekort. De domoren zijn – denk ik – in 2015 onder meer die mensen die met een al of niet grote mond via Twitter of goed gebekt in een tv-programma, maar hoe dan ook áltijd vanaf de zijlijn, weten hoe het

moet. Maar ze hoeven en durven zelf geen concrete verantwoordelijkheid te nemen voor noodzakelijke beslissingen. Ze wassen uiteindelijk hun handen in onschuld en wijzen naar de ander.

In ons huis bevindt zich een bijzonder kunstwerk. Het is een zwart zeepdoosje van kunststof, met een wit stukje zeep. Op het zwarte deksel en in de witte zeep is het woord UNSCHULD gedrukt. Onze zoon Martijn kocht het in Nürnberg, de stad waarin de kunstenaar Ottmar Hörl nu Präsident der Akademie der Bildenden Kün-

ste is. Er zijn inmiddels circa 45.000 exemplaren van verkocht. Nürnberg deden we aan tijdens onze camperreis waarover ik vorige week schreef, een reis waarin we ook Dachau bezochten.

De herinnering aan Dachau brengt een indrukwekkende bijlage van het dagblad Trouw op mijn netvlies - 21 januari 1995, nu dus al weer 20 jaar geleden: Auschwitz, het geweten oog-in-oog met onze afgrond.

Wij zijn – zo schrijven de journalisten Willem Breedveld en Johan ten Hove - zélf die afgrond. De mens is een èn-èn wezen, niet goed of slecht maar goed en slecht. Zittend in de stront en starend naar de hemel. Vandaar Auschwitz met zowel een vraagteken als een uitroepteken. Tussen die twee zullen we voortdurend heen en weer geslingerd worden. Het vraagteken is de erkenning dat we de afgrond vooral in onszelf moeten zoeken. Het uitroepteken staat voor de hoop die we mogen putten uit de wetenschap dat er ook enig zicht bestaat op de hemel boven ons.

Maar dan komt die vraag van Bonhoeffer terug. Bonhoeffer die de hoogste prijs – de galg – betaalde: wie toont morele moed en neemt verantwoordelijkheid? Dan kijk ik opnieuw

naar dat kunstwerk dat Martijn ons naliet: wie wast zijn handen in onschuld? Wat doe ik op het beslissende moment? Ik weet het niet zeker.

* Dietrich Bonhoeffer, *Verzet en Overgave, brieven en aantekeningen uit de gevangenis*, verzameld en ingeleid door Eberhard Bethge, blz. 240

** Onder meer Bonhoeffer's gedachten over verantwoordelijkheid vormden voor mij de basis voor mijn boek "*Vacante verantwoordelijkheid in het ziekenhuis*", 2005, twee drukken en uitverkocht.

